

**ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ:
ОГЛЯД МИНУЛОГО І СУЧАСНИЙ СТАН**

С.В. Буряк

У статті розглядається видавнича діяльність деяких університетів України. Зроблено статистичний аналіз навчальних і методичних видань та видань для вищих навчальних закладів України за роки незалежності. Приділено увагу історії університетського книговидання, визначено місце і роль університетських видань у професійній підготовці кадрів.

Зроблено висновок, що навчальна та наукова діяльність університетів неможлива без надійної видавничої підтримки. Завдяки виданій літературі вона завжди робить суттєвий внесок у виховання молодих спеціалістів, надає міцну організаційну підтримку в навчальній, методичній та науковій діяльності навчального закладу.

Ключові слова: *видавнича діяльність, навчальна література, університетське книговидання, друкована продукція, книгодрукування, вищий навчальний заклад.*

**PUBLISHING ACTIVITIES OF LEADING UNIVERSITIES:
OVERVICW OF THE PAST AND PRESENT STATE**

Publishing activity of some universities of Ukraine is examined in the article. The statistical analysis of educational and methodical editions and also editions for the institutions of higher education of Ukraine for the years of Independence is made. The history of universiti book publishing is considered. The place and role of university editions in personnel training is defined.

A conclusion that university educational and research activity is impossible without relevant publishing support. Thanks to published literature it always contributes in young specialists, training, gires good organizational support in university educational, methodical and research activity.

Keywords: *publishing activity, educational literature, university cnigovidannya, printing products, book-printing, higher educational establishment.*

Одним із найважливіших чинників розвитку культури є видавнича діяльність. Серед найменш досліджених напрямів в історії культури України є видавнича діяльність університетів України. Розвиток науки та освіти в суспільстві невід'ємно пов'язаний із діяльністю університетів, як і те, що більшість завдань сучасного закладу пов'язані з її видавничою діяльністю. Уявити сучасний університет без видавництва досить складно. Видавнича діяльність займає особливе місце в університеті. Сьогодні дуже важко обійтися без книги, посібника, наукової праці підготовлених на паперових носіях, книга залишається вагомим показником наукової педагогічної діяльності закладу. Немає більш універсального засобу для формування інформаційного простору, збереження наукової і методичної спадщини.

У вирішенні задач, які стоять перед вищими навчальними закладами України, важливу роль відіграє друкована продукція, яка видається університетами України. Університетське видавництво є інформаційною основою науково-освітнього процесу, творчою лабораторією, від якої залежить якість, зміст навчання та проведення наукових досліджень. Важливим покликанням університету є передати студенту певну кількість знань, забезпечити навчальний процес необхідною навчальною літературою, яка б сприяла засвоєнню знань і набуттю навичок майбутніх спеціалістів. Тому видавничій діяльності приділяється особлива увага.

Метою дослідження є аналіз університетського книговидання в роки незалежності, вивчення структури видавничого репертуару як результат функціонування цієї системи.

Видавнича діяльність Українських університетів у період незалежності є важливим аспектом історичних досліджень цього часу. Вона віддзеркалює специфіку апробації та впровадження результатів наукових досліджень у контексті історичної ситуації в Україні, дозволяє пов'язати її з розвитком книжкової справи, специфікою редакційно-видавничої діяльності в науці, а також провести історико-книгознавчий аналіз основних процесів у видавничій справі цього періоду. Увесь комплекс цих питань досі не був об'єктом спеціального історико-книгознавчого дослідження. Дискусії з проблем розвитку університетської книги і книжкової справи актуалізували історико-книгознавчі дослідження, пов'язані з еволюцією книги і книжкової справи.

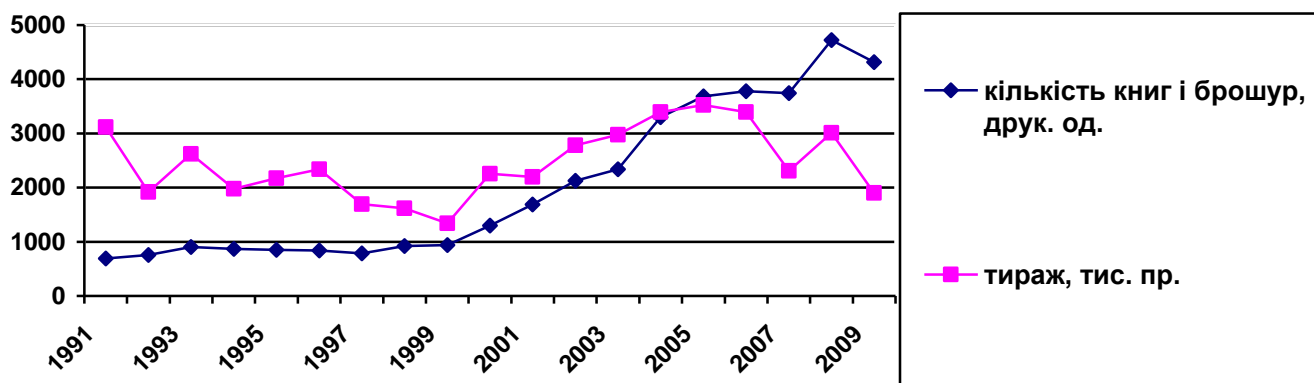
Кількісний аналіз навчальної та методичної літератури свідчить про бурхливий розвиток освіти в Україні в цей час. Поява на ринку величезної кількості підручників, значна частина яких не апробована науковцями та практиками педагогічної справи, призвела до зниження якості навчальної літератури. Аналізуючи статистику книговидання, можна простежити рівень розвитку видань для вищих навчальних закладів. Приміром, 1991 р. було видано книжок і брошур в Україні 5 855 назв, загальним накладом 136,4 млн. пр., навчальні та методичні видання становили 1 567 друк. од. загальним накладом 31,6 млн. пр., що становить у процентному відношенні до загальної кількості видань 26,8%, до загального тиражу 23,2%, із них літератури для вищих навчальних

закладів надруковано 689 друк. од. загальним тиражем 3,1 млн. пр., що становить у процентному відношенні до загальної кількості назв навчальних видань 44,0%, до загального тиражу 10,0%. Якщо за період незалежності в Україні до 1999 р. простежується збільшення чи зменшення назв, а з 2000 р. збільшення книжкових видань за назвами, то навчальні та методичні видання до 2008 р. лише збільшують кількість назв, подібна ситуація відбувається і з виданнями для вищих навчальних закладів (рис.) [4, 6].

Динаміка випуску видань для вищих навчальних закладів за назвами і тиражами представлена діаграмою (рис.).

Рисунок

Динаміка випуску видань для вищих навчальних закладів 1991-2009 років

Література, яка видається в університетах, є важливим компонентом науки і відіграє важливу роль у прискоренні трансформації українського суспільства. 2009 р. в Україні видавництвами при ВНЗ видано 4532 назви книжок і брошур, загальним тиражем майже 1,3 млн пр. Порівняно з аналогічними даними минулого року кількість назв зросла на 363 друк. од., або на 8,7 %, тиражі навпаки – зменшилися на 76,6 тис. пр., або на 5,6 %. За цільовим призначенням, звісно, найбільше видається навчальних та методичних видань – 2657 друк. од., тиражем 654,6 тис. пр., наукових (1556 і 504,0), довідкових (78 і 26,2), бібліографічних (48 і 8,0) та виробничо-практичних (78 і 26,2) видань. Випуск видань вищими навчальними закладами України за укрупненими тематичними розділами представлено в табл. [4, 34].

Таблиця 1

Випуск видань за укрупненими тематичними розділами 2008-2009 років

	2008		2009			
	Кількість, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість, друк. од.	% відношення до 2008 року	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2008 року
Всього	4169	1370,1	4532	108,7	1293,4	94,4

Політична і соціально-економічна література	1393	570,5	1572	112,8	524,0	91,8
Науково-природнича література	678	168,2	682	100,6	163,0	96,9
Технічна література	809	196,0	924	114,2	204,0	104,1
Сільськогосподарська література	130	39,1	102	78,5	31,1	79,5
Медицина. Охорона здоров'я	125	65,1	147	117,6	55,1	84,6
Фізична культура і спорт	42	11,2	38	90,5	10,9	97,3
Література з освіти та культури	346	121,3	401	115,9	129,6	106,8
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія	84	17,7	102	121,4	24,3	137,3
Мистецтво. Мистецтвознавство	43	9,5	51	118,6	16,7	175,8
Література з філологічних наук	438	128,3	429	97,9	102,8	80,1
Художня література. Фольклор	81	43,2	79	97,5	29,3	67,8
Література для дітей	-	-	3	-	1,5	-
Література універсального змісту	-	-	2	-	1,1	-

Дослідження видань для вищих навчальних закладів у межах тематичних розділів підтверджують уже давно визначену перевагу книг і брошур соціально значущої тематики в загальному обсязі видань. Кількість видань політичної і соціально-економічної літератури 2009 р. становить 1572 назв, тиражем 524,0 тис. пр., що становить 34,7 % до загальної кількості назв і 40,5 % до загального тиражу, технічної літератури видано 924 назви, тиражем 204,0 тис. пр. (20,4 % і 15,8 %), науково-природничої літератури видано 682 назви тиражем 163,0 тис. пр. (15,0 % і 12,6 %), філологічних наук видано 429 назв тиражем 102,8 тис. пр., що становить 9,8 % загальної кількості назв і 7,9 % до загального тиражу, літератури з освіти та культури – 401 назву (8,8 %), тиражем 129,6 тис. пр. (10,0 %).

Аналізуючи видавничу діяльність у межах регіонів, слід відзначити, що найбільша кількість видань для вищих навчальних закладів випускається в м. Києві – 901 друк. од., тиражем 336,9 тис. пр., далі в Харківській області – 787 друк. од., загальним тиражем 194,0 тис. пр., Донецькій – 358 друк. од., тиражем 92,1 тис. пр., Львівській – 321 друк. од., загальним тиражем 111,8 тис. пр., Чернівецькій – 304 друк. од., загальним тиражем 45,2 тис. пр., Дніпропетровській – 213 друк. од., тиражем 56,7 тис. пр.

За рейтингом наукової діяльності університетів, перше місце 2009 р. посів Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, в якому видано 266 друк. од., загальним тиражем 31,4 тис. пр. В університетському видавництві публікується наукова й навчально-методична література, видається “Науковий вісник ЧНУ”, міжнародний журнал “Проблеми філософії права”, збірник наукових статей “Біблія і культура”, друкується газета “Університетський вісник”. У видавництві випускаються книжково-брошурні видання, буклети, календарі, листівки. В сучасних умовах видавництво Чернівецького університету – це середнє за потужністю книжково-журнальне видавництво, що має у своєму складі літературно-редакційний,

комп'ютерно-видавничий та поліграфічний відділи і виконує майже весь спектр літературно-редакційних, друкарських та поліграфічних робіт.

Друге місце серед національних університетів щодо видання посідає Харківський національний економічний університет. 2009 р. в університеті надруковано 193 назви, загальним тиражем 53,7 тис. пр. Кваліфіковану роботу видавництва забезпечують майже 50 професійно підготовлених працівників. За тематичним планом річний випуск наукової та навчально-методичної літератури щорічно збільшується.

Видавництво випускає такі види літератури:

- наукові видання вчених університету;
- навчальні посібники з грифами;
- конспекти лекцій;
- тексти лекцій та інші види навчально-методичної літератури.

Редакторський відділ видавництва займається редакційною підготовкою всіх видань.

У видавництві щоквартально видається фаховий науковий журнал “Економіка розвитку”, який зареєстровано в Паризькій агенції за номером ISSN 1683-1942. Опубліковані в кожному номері журналу статті реферуються, перекладаються на англійську мову. За результатами роботи наукових конференцій, що проводяться в Харківському національному економічному університеті, у світ виходить збірник наукових робіт "Управління розвитком", який також є фаховим. Протягом року у цьому збірнику друкуються статті та тези доповідей студентів університету. Видавництво університету оснащено сучасною поліграфічною технікою, тому має можливість іти в ногу з часом і виконувати редакційно-видавничий процес проходження видань від редагування до випуску у світ [5, 19].

Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова випустив 94 друк. од., загальним тиражем 10,5 тис. пр. Університет має власне видавництво, яке значною мірою забезпечує студентів навчальною та методичною літературою. Це наукові видання: монографії, тези доповідей наукових конференцій, з'їздів. Значна їхня кількість щодо тематичних розділів присвячена спеціальним галузям наук. 2009 р. надавалася перевага технічній літературі (38 друк. од., загальним тиражем 5,5 тис. пр.), політичній і соціально-економічній (19 друк. од., загальним тиражем 3,1 тис. пр.), науково-природничій (14 друк. од., загальним тиражем 2,1 тис. пр.), та літературі з філологічних наук (3 друк. од., загальним тиражем 3 тис. пр.).

Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут” – випустив 93 друк. од., загальним тиражем 17,3 тис. пр. Редакційно-видавничий відділ редагує і коректує затвержені редакційно-видавничою Радою видання. Це підручники, навчальні посібники, монографії, словники, конспекти лекцій, методичні вказівки та інші види навчально-методичної

літератури. Орієнтуючись на програму "Підручник", редакційно-видавничий відділ працює за річними планами, складеними за семестрами. Щорічний обсяг затверджених робіт становить приблизно 1,5 тисяч друкованих аркушів. В університеті видано 41 випуск «Вісник НТУ «ХП» за 23 тематичними напрямками, затвердженими Президією ВАК України та 28 випусків фахових наукових журналів і збірок наукових праць. Загальна кількість опублікованих у них статей науковців університету становила 1045 публікацій. З друку вийшли 26 монографій, 16 підручників і 97 навчальних посібників. У наукових виданнях опубліковано 3104 публікації, в тому числі зі студентами – 928.

За допомогою сучасних форм і методів науково-технічної пропаганди університет широко відображає здобутки, пов'язані з подальшим розвитком наукових шкіл, фундаменталізацією освіти, інтеграцією науки і освіти. Накопичені нові наукові знання, висвітлені в навчальних виданнях, стають основою формування нових спеціальностей і спеціалізацій, упровадження в навчальний процес нових технологій та удосконалення змісту освіти, відкриття нових кафедр і факультетів, написання і видання підручників, навчальних посібників тощо.

В університеті проводиться активна робота щодо просування на ринок своїх досягнень, і в першу чергу, власних наукових досліджень, розробок і новітніх технологій. Тому участь у виставках, особливо в міжнародних, є обов'язковою подією в діяльності університету [6, 41].

Національний авіаційний університет, що випустив 81 друк. од., загальним тиражем 22,3 тис. пр., згідно з "Положенням про редакційно-видавничу діяльність", проводить самостійну видавничу діяльність у встановленому порядку і виготовляє видавничу продукцію. Видання літератури здійснюється відповідно до щорічного "Плану випуску навчальної літератури" видавництвом університету. Навчальна література призначена для навчально-методичного забезпечення навчального процесу. Література видається з окремих навчальних дисциплін для абітурієнтів і студентів денної, заочної, екстернату та дистанційної форм навчання, слухачів інститутів доуніверситетської підготовки та післядипломного навчання. Навчальна література включає в себе такі види навчальних видань: навчальні програми, підручники, навчальні посібники, навчальні наочні посібники, навчально-методичні посібники, курси, тексти, конспекти лекцій, хрестоматії, практикуми, методичні рекомендації, довідкову та наукову літературу навчального характеру, словники, довідники, навчально-методичний комплекс дисципліни.

Працівники видавництва інформують студентів про видану в університеті навчальну літературу, необхідну для оволодіння спеціальністю, якою слід обов'язково користуватися в навчальному процесі. Університет спрямовує зусилля на пропаганду наукового доробку своїх учених, закріплення їхніх авторських прав, забезпечення студентів навчальною та навчально-методичною літературою. В університеті проводяться конкурси на кращі підручники, навчальні

посібники та монографії. Видавництво представляє кращі видання на конкурс Міністерства освіти і науки України. Автори підручників, навчальних посібників, монографій, які отримали найвищий рейтинг, отримують фінансове заохочення .

На основі зробленого вище аналізу можна дійти висновку, що якісна і ефективна навчальна та наукова діяльність університетів неможлива без надійної видавничої підтримки. Університетські видавництва ведуть активну книговидавничу діяльність для забезпечення навчального процесу необхідною літературою з основних професійних навчальних програм. Виходять друком підручники, навчальні та методичні видання, збірники наукових праць та монографій, довідкова література з різних галузей знань. Аспіранти та студенти, які тільки почали свою наукову діяльність, мають можливість публікуватися в наукових збірниках університету.

Історія видавничої діяльності університетів – визначних центрів науки, освіти, культури – становить значний інтерес для сучасників. Важко переоцінити роль видавничої діяльності в університетах України: вона завжди робить суттєвий внесок у виховання молодих спеціалістів, завжди надає міцну організаційну підтримку в навчальній, методичній та науковій діяльності навчального закладу. Публікації, які розміщені в наукових виданнях, знаходять живий відгук у читачів, матеріали, які розміщуються у виданнях, часто викликають жваву дискусію. Це і є одна з цілей, до яких прагнуть видавці.

Використана література

1. Кочубей Л.О. Нариси з історії видавничої діяльності Університету Св. Володимира у 1834-1917 роках (на прикладі видань з природознавства) / Л.О. Кочубей. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2009. – 223 с.
2. Тимошик М.С. Її величність – книга. Історія видавничої справи Київського університету. 1834-1999 : монографія / М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 1999. – 306 с.
3. Ісаєвич Я. Українське книговидавництво: витоки, розвиток, проблеми / Я.Ісаєвич. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.
4. Друк України (2008) : зб. стат. / уклад. С.В. Буряк. – К. : Кн. палата України, 2009. – 116 с.
5. Історія Київського національного торговельно-економічного університету. – К. : Видавництво "Книга", 2006.
6. Методика визначення рейтингів університетів України. – К. : НТУУ "КПІ", 2006. – 148 с.
7. Ніколаєнко С.М. Наукові дослідження в університетах – визначальний чинник зростання якості освіти / С.М. Ніколаєнко. – К. : Прок-Бизнес, 2007. – 184 с.